

УДК 159.9(075.8)

Психологічні особливості егоцентричних особистісних установок

Цільмак О.М.

Розкрито автором власні погляди на теорію установок, наведено визначення дефініції «установка», визначено її типологія. Зауважено, що егоцентричні особистісні установки обумовлюють типи та види життєдіяльнісних установок. Вони характеризуються системою уявлень індивіда про себе та прийнятими за основу життєдіяльності нормами та аксіомами стосовно власного «Я». Розкрито рівні та види самооцінки індивіда у залежності від його егоцентричних особистісних установок.

Автором раскрыто собственные взгляды на теорию установок, дано определение дефиниции «установка» и ее типология. Подчеркнуто, что эгоцентрические личностные установки обуславливают типы и виды жизнедеятельностных установок. Они характеризуются системой представлений индивида о себе и принятыми за основу собственной жизнедеятельности нормами и аксиомами относительно собственного «Я». Раскрыто уровни и виды самооценки индивида в зависимости от его эгоцентрических личностных установок.

the author in the article reveals own views concerning the theory of the aims, defines the definition of «aim» and its typology. It is emphasized that egocentric personal aims determine the types and kinds of vital activity aims. They are characterized by the system of views of the individual about himself and adopted as the basis of own vital activity by the norms and axioms concerning his personal «ego». The levels and types of self-rating of the individual are revealed depending on his egocentric personal aims.

Постановка проблеми. Останнім часом науковцями все більше приділяється уваги питанням механізму регуляції поведінки особи. Одним із складових елементів цього механізму є особистісні установки, діагностування яких сприятиме прогнозуванню дій та вчинків індивіда.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Термін «установка» (set) був уведений у 1888 році німецьким психологом Л. Ланге. Проблемним питанням феномену установки присвячена низка наукових праць: Г. Оллпорта (1935), Дашіля (1940), Т. Гоббса (1941), Л. Дооб (1947), Ф. Оллпорта (1955), Е.Р. Карлсон (1956), А.Л. Едвардс (1957), А.Р. Коен (1959), П.А. Шеварева (1962), М.Л. Де Флур і Ф.Р. Вестіє (1963), Мак-Гуайєра (1969), М. Рокеах (1968), Мак-Гуайєра (1969), Р.М. Давес (1972), Р.Г. Натадзе (1972), Е. Шерозія (1969, 1973), Ш.І. Чарквіані (1975), П.Н. Шихирьова (1976), Р.Р. Абельсон (1976), О.Г. Асмолова та М.А. Ковальчука (1977), В.Г. Норакидзе (1981), Х. Хекхаузена (1986), Ш.А. Надірашвілі (1974, 1987), А.С. Прангішвілі (1967), Д.І. Фельдштейна (1988), А.Д. Муррелл, Д.Спрінкль (1993), Д.М. Узнадзе (1966, 2001) та багатьох інших.

Проблема установки розроблялася грузинською школою під керівництвом Д.М. Узнадзе і його послідовниками І. Бжалавою, Ш. Надірашвілі, В. Норакидзе, А. Шерозією, А. Прангішвілі. Значний внесок у розвиток теорії соціальної установки зробили Г. Андреева, Б. Паригін, П. Шихирев, В. Циба та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Психологічні особливості установок індивіда вивчалися багатьма вченими, однак, складові та детермінуючі фактори виникнення, реалізації, вдосконалення, фіксації або зміни егоцентричних установок не було їх предметом вивчення. Це й буде метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На нашу думку, установка – це суб'єктивний вибір індивідом світоглядних аксіом і норм та прийняття їх за основу власної життєдіяльності. Життєдіяльнісні установки мають певні типи, види та підвиди – особистісні (психофізіологічні, інтрапсихічні, здоров'язберігаючі, загальнокультурні, егоцентричні), діяльнісні (професійні, пізнавальні, творчі, побутові), соціальні (суб'єктивного ставлення та суб'єктивної взаємодії) та об'єктні (матеріальні, духовні).

Особистісні життєдіяльнісні установки є підґрунтям цілісності індивіда. Вони взаємозалежні з діяльнісними, соціальними та об'єктивними установками індивіда (див. рис. 1). У центрі їхнього перетинання знаходяться детермінуючі й обумовлюючі їх егоцентричні особистісні життєдіяльнісні установки, що характеризуються системою уявлень індивіда про себе та прийнятими для себе нормами та аксіомами стосовно власного «Я».

Рис. 1. Взаємозв'язок життєдіяльнісних установок індивіда

Егоцентричні установки виникають у індивіда завдяки самооцінці у напрямках: Я-образу, уявленнь про себе, емоційного й когнітивного оцінювання себе (критиканське, реалістичне, саркастичне, негативне, позитивне, перебільшене); очікуваної власної поведінки. Ці установки можуть мати різні форми вияву (реальну, дзеркальну, ідеальну, віртуальну, перебільшену), у залежності від якої формується самооцінка індивіда. У залежності від образу «Я» («Я-реальне», «Я-дзеркальне», «Я в ідеалі», «Я-віртуальне», «Я-перебільшене») можна виділити такі егоцентричні установки як - реальні, перебільшені, ідеальні, дзеркальні, віртуальні (див. рис. 2).

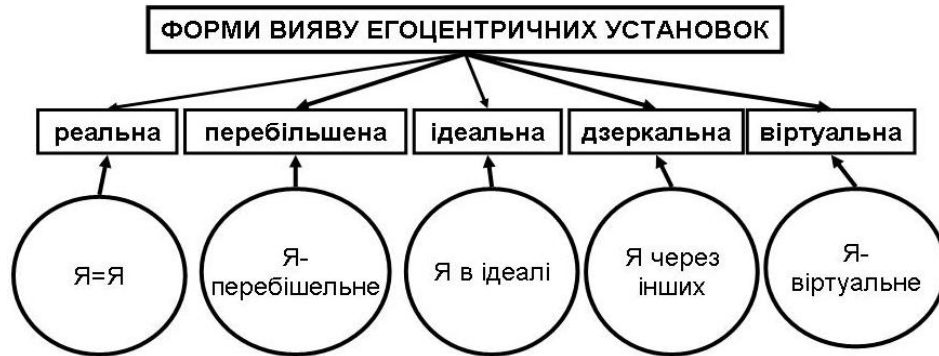

Рис. 2.Форми вияву егоцентричних установок

Розглянемо їх більш детально. Отже, егоцентричні установки «Я - реального», пов'язані з тим, як індивід сприймає та оцінює свої актуальні якості, здібності, ролі, статус тощо, тобто це установки по відношенню індивіда до себе («який Я є»). Наприклад, егоцентрична установка:

- «Я – хороший» - сприяє адекватній і високій самооцінці;
- «Я є той, хто Я є» - сприяє адекватній самооцінці;
- «Я – нікчема», «Я – невдаха» - сприяє лабільній, низькій та дуже низькій самооцінці.

Егоцентричні установки «Я в ідеалі», пов'язані з уявленнями індивіда про те, яким він хотів би стати, тобто - це вибір аксіом та норм стосовно себе відповідно до бажань та прагнень («яким би Я хотів бути»). Вони є підґрунтям для саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

Егоцентричні установки «Я - дзеркального», пов'язані з уявленнями індивіда про те, як його бачать інші, тобто це установки «Яким мене хочуть бачити інші» та «Я – очима інших». Індивід обирає загальноприйняті соціальні зразки поведінки, як норму й аксіому власної життєдіяльності, та безпосередньо реалізуючи їх, спостерігає за соціальною оцінкою. Іноді індивіди, які спрямовані на соціальне схвалення та оцінку, стають залежними від соціуму та завжди потребують від нього підбадьорення, похвали, схвалення власних вчинків та дій. Егоцентричні установки «Я-дзеркального» є підґрунтям для формування усіх рівнів самооцінки.

Егоцентричні установки «Я - віртуального», пов'язані з уявленнями індивіда про себе у умовах модельованої віртуальної реальності як супер-індивіда та майстра, що все. Тобто це установки стосовно себе у віртуальному світі та інтегрування цього образу у реальне життя. Вони є підґрунтям для формування неадекватної, патологічної самооцінки особистості.

Егоцентричні установки «Я - перебільшеного», пов'язані з ідеалізованими, перебільшеними уявленнями індивіда про себе та власні можливості. Наприклад, егоцентрична установка індивіда «Я – повітря, без якого не можна жити» сприяє високій та дуже високій самооцінці.

Слід відмітити, що егоцентричні установки «Я-реального» та «Я-ідеального» повинні бути узгоджені за змістом. А їх розбіжність може призвести до серйозних внутрішньо-особистісних конфліктів, зниження самооцінки або навпаки стати джерелом самовдосконалення особистості.

У свою чергу розбіжності між егоцентричними установками «Я-реального» та «Я-дзеркального» можуть призвести до погані соціалізації, дезадаптації, зниження самооцінки та продуктивності діяльності. Це відбувається завдяки переоцінці індивідом власних можливостей. У нього може сформуватися егоцентрична особистісна установка «Я-хороший, інші – погані (вороги)».

Велику небезпеку становить інтеграція егоцентричних установок «Я-віртуального» в «Я-реальне». Це призводить до его-розпаду [1] - дихотомії, тобто роздвоєності не пов'язаних між собою частин (віртуального з реальним), неадекватного сприйняття себе і навколишнього світу, життєво небезпечної поведінки, агресивності, прийняття невластивих рідній культурі ціннісних установок тощо.

Проведені в Україні дослідження показали, що комп'ютерні ігри та мережа Інтернет призводять до порушення психічних станів у ігрових адиктів та его-розпаду. Індивід, живучи у

віртуальному світі, всебічно поглинається ним, у нього виникають установки, що натиснувши «delete» - можна стерти неприємності, а перезапустив себе, як комп'ютер - можна розпочати життєву гру спочатку, натиснувши «Ctrl+Z» («відміна») - можна повернути все назад.

Егоцентричні установки ґрунтуються на оцінці індивіда себе, а їхні форми вияву вказують на існування певних рівнів та видів самооцінки. Розглянемо види та рівні самооцінки індивіда та їхні найбільш поширені егоцентричні установки (див. табл.1):

Таблиця 1.

Види та рівні самооцінки

Рівень	Вид	Егоцентричні установки
надмірно завищений	нарцисична	«Я-Бог», «Усе не варте й нігтя мого», «Я - сонце», «Увесь світ навколо мене»
	демонстративно-ригідна	« Я - дуже гарний, всі - погані»
	параноїдальна	Я - дуже гарний, всі - вороги»
завищений або високий	демонстративна	«Я краще, ніж більшість людей», «Є люди, які в чомусь краще, ніж «Я», але Я у своїй галузі - ас»
адекватний	реалістична	«У мене є як позитивні, так і негативні якості», «Я є той, хто Я є»
мінливий	лабільна, циклотимічна	«Іноді Я дуже задоволений собою, а іноді – навпаки»
занижений	тривожна	«Я завжди невпевнений у власних силах»
	компенсаторна	«Я гірше інших людей, але я доведу іншим, що я чогось вартий»
низький	депресивна	«Я гірше, ніж інші», «Всі - гарні, а я - поганий», «Від мене суцільні неприємності»
дуже низький	субдепресивна	«Я - нікчемна особистість», «Я - ніхто, мені не варто жити»

Перший рівень - надмірно завищена самооцінка. До нього слід віднести такі види самооцінки, як: нарцисична, демонстративно-ригідна та параноїдальна. Ці види являють собою гіпертрофовану, неадекватну та непрогностичну самооцінку, яка виявляється в «Я-перебільшеному». Нарцисична особа закохана у саму себе та «гіпнотично засліплена» своїми уявними та надуманими успіхами, уся її енергія направлена на себе, вона асоціює себе з «Богом», «сонцем», «повітрям» (без якого не має життя). Вона вважає, що їй всі щось повинні, що є тільки Вона, а все інше – зайве, непотрібне. Прикладом нарцисичної самооцінки може слугувати міф про самозакоханого Нарциса. З практики психологічного консультування прикладами можуть також бути історія Ольги та розповідь Іван Івановича. Так, під час психологічного консультування Ольга скаржилася на хлопця який до неї нав'язливо залицявся. Коли Ольга йому не одноразово відмовила у зустрічі, то він їй сказав: «Ти повинна бути щасливою, що Я звернув увагу на тебе. Мене не можна не любити, це ж - Я...». Залицяльник настільки самовпевнений та самозакоханий, що й припустити не може, що він не подобається комусь, що його може хтось не любити, або відмовити йому.

Ще один приклад. Клієнт при розповіді про себе дуже багато доброго та хорошого розповідав про якогось Івана Івановича. Психолог запитав його: «Пробачте, Ви увесь час розказуєте про Івана Івановича. Він настільки близький для Вас?» Клієнт здивовано подивився й каже: «Так Іван Іванович – це ж Я».

Ці приклади вказують на надмірно завищений рівень розвитку нарцисичної самооцінки у індивідів. Їх самооцінка спрямована на самозвеличення та самолюбівання собою. Тоді як, особистість з параноїдальною надмірно завищеною самооцінкою спрямовує свою енергію на знищення (пряме та непряме) своїх мнмих або уявних «ворогів» заради збереження цілісності власного «Я». У такої особи егоцентрична установка, що «вона дуже гарна», «Усі не заслуговують й грязі із під її нігтя», «вона – все» (і Бог і диявол), «вона – володар всесвіту», а «всі – вороги, яких заради збереження своєї цілісності треба знищити». Даний вид самооцінки зустрічається у представників маніяків-вбивць.

Прикладом параноїдальної самооцінки можуть слугувати поступки Й. Сталіна. Він вважав, що «є багато ворогів, з якими треба боротися» та для того «щоби з ними боротися слід використовувати мнмих друзів». Завдяки цим егоцентричним установкам Й. Сталіна «органами НКВС було заарештовано 1,58 мільйонів чоловік та засуджено до розстрілу 682 тис. чоловік¹».

1 Под ред. д-ра ист. наук В. В. Шелохаева. История политических репрессий и сопротивления несвободе в СССР. Гл. «Государственный террор в 30-е годы». Изд-во «Мосгорархив», 2002 г.

Особи з демонстративно-ригідним видом самооцінки не шукають мнених «ворогів», вони самостверджуються за рахунок інших, вважаючи людей гірше за себе («Усі повинні захоплюватися мною, тому що я краще, чим інші», «Увесь світ навколо мене», «Я заслуговую найбільшого»). Ці особи «застрягають» на негативі, дуже підозрілі, скрізь шукають підвоху.

Прикладом демонстративно-ригідної самооцінки слугує історія Рити. Мати завжди казала Риті, що «...всі люди дуже погані, їм не слід довіряти. Вони завжди підводять та все роблять тільки для себе. Не має у житті альтруїзму...». У Рити сформувалася егоцентрична установка, що «Вона – дуже гарна, а всі – погані» та, що «людей слід використовувати». Рита росла недовірливою, підозрілою, у неї не було друзів. Вона завжди вважала, що їй всі щось повинні та так вміло поводитися, що люди завжди їй допомагали.

Коли Рита захворіла, вона звернулася на телебачення з проханням їй допомогти зібрати кошти на операцію. Люди відгукнулися та надіслали коштів більше, чим Риті треба було для лікування. Однак, замість того, щоби віддати решту коштів на благодійність, Рита сказала: «Люди дуже багаті, нічого не стане, якщо ці кошти я використаю для оновлення власного гардеробу».

Другий рівень - завищена, або висока самооцінка. До нього слід віднести демонстративний вид самооцінки. Особи з завищеним демонстративним видом самооцінки можуть висловлюватися так: «Я краще, ніж більшість людей», «Є люди, які в чомусь краще, ніж я, але я у своїй галузі – ас», «Я найкращий фахівець у своїй галузі». Тобто такі особи можуть визнавати наявність людей, що є найкращими у своєї галузі, однак завжди підкреслюють власну ключову значимість.

Особи з демонстративним видом самооцінки завжди потребують соціального схвалення, привертають до себе увагу та намагається бути у центрі подій. Вони можуть демонструвати всезнайство, свою обізнаність в усіх галузях, але, якщо «копнути глибше», то відразу можна побачити їх некомпетентність. Форми прояву цього виду самооцінки можуть бути різними, як позитивними, соціально-схваленими (тамада, актор, любимчик публіки), так й – агресивними, руйнівними. Усе залежить від зовнішніх факторів, які сприймаються індивідами та з якими вони взаємодіють.

Прикладом «позитивного» шляху демонстративної самооцінки слугує історія Кирила. Він завжди у кожній компанії був у центрі уваги, його з зацікавленням слухали. Кирил був майстром гумору, його любили та завжди запрошували на різні колективні заходи. Так, одного разу Кирил прийшов на день народження до свого знайомого. Однак, у центрі уваги увесь час був іменинник та тамада. Для того, щоби якось звернути на себе увагу Кирил вдав, що він отруївся. Офіціанти, гості – всі співчували йому, пропонували допомогу, тобто уся увага була спрямована тільки на нього. Хтось з друзів викликав таксі та запропонував Кирилу поїхати додому та полежати. Кирил опирався, але все ж таки поїхав. Коли Кирил поїхав, наступила тиша й хтось сказав, що через півгодини Кирил приїде й скаже, що йому вже стало краще. Через деякий час коли Кирил з'явився у дверях ресторану, усі гості разом зареготали. Кирил ніяк не міг зрозуміти, що трапилося, дивився на всіх та казав: «Що? Що? Що не так?» - це ще більше веселило гостей, які вже добряче були напідпитку. Кирил, не зрозумівши нічого, розсердився й поїхав додому. Отже, коли у особи з демонстративною самооцінкою не виходить привернути на себе увагу, вона використовує різноманітні хитрощі для того щоби бути у центрі подій.

Другий приклад агресивного привертання Дмитром уваги на себе. У дитячому садочку на нього увесь час скаржилися вихователі та батьки інших дітей. Він був дуже неслухняним хлопчиком і все робив наперекір. Коли Дмитро хворів, вихователі дуже раділи, тому що у групі царювала гармонія та лад. Після хвороби Дмитро заходив у групу й вихователі казали: «Кінець нашому спокою».

Якось у виховательки дуже боліла голова, вона покликала до себе Дмитра та попросила, що би він побув замість неї вихователем, тому що вона не справиться без його допомоги. Дмитро спочатку недовірливо подивився. Вихователька поскаржилася на головний біль, обняла його й сказала що він дуже хороший хлопчик, він справиться. Хлопчика маже підмінили. Він замість того щоби, як завжди, бити дітей, став з ними гратися, керував ними щоби вони допомагали поставити тарілки на стіл, допоміг їм одягнутися на вулицю. Вихователька до кінця робочого дня не могла натішитися Дмитром та коли прийшли за ним батьки вона сказала, що Дмитро найкращий хлопчик у групі, що він її помічник. З того часу Дмитро став слухняним, а його демонстративну самооцінку «Я краще за інших» вихователька спрямовувала у позитивний бік. У дорослому віці Дмитро також залежний від похвали, він любить бути у центрі уваги та намагається бути краще за інших. Коли у дорослого Дмитра запитали: «як вплинула та похвала виховательки на його життя», він відповів, що «...з того дня я для себе вирішив, що краще бути хорошим, чим поганим».

Третій рівень – адекватна самооцінка, до нього належить реалістичний вид самооцінки. Особи з таким видом самооцінки адекватно ставляться до інших та себе (своїх здібностей і можливостей, діяльності, власного місця у певній групі чи організації, у колі друзів).

Четвертий рівень самооцінки – амбівалентна. До цього рівня самооцінки відносяться особи з лабільною (мінливою від позитивної до негативної протягом дня) - або циклотимічною (мінливою певними циклами) самооцінкою.

Прикладом циклотимічної самооцінки може слугувати історія Ніни. Дівчинка у дитинстві була дуже вродливою, всі її хвалили та завжди порівнювали з старшою сестрою - «Ніна красивіша за сестру». Мати, що бачила сльози старшої дівчинки, почала казати своїм дітятам, що «Ніна красива дівчинка, але груба, не мила, а її сестра дуже мила та ніжна». Ніна ніяк не могла збагнути «Чому всі кажуть, що вона красива, а мати навпаки каже що вона груба». Вона повірила мамі, а не іншим людям й стала дуже закомплексованою, боялася показатися на людях, заговорити з ними. Її самооцінка була дуже заниженою. У неї сформувалася егоцентрична установка «Я – гірше ніж сестра. Я - груба». Коли Ніна пішла у школу, вона прагнула нічим не відрізнитися від сірої маси учнів, боялася відповідати на уроках й стала двоєчницею. Так би тривало й надалі, коли б не тривала хвороба Ніни. Після чого Ніну відвезли до бабусі. Бабуся дуже любила Ніну та завжди підкріплювала її самооцінку, вона її називала «принцесою з щасливим майбутнім». Ніну заціпила ця бабусина установка й вона для себе вирішила, що буде вчитися, щоби стати щасливою.

На наступний навчальний рік Ніна пішла другий раз у перший клас. У навчальній школі Ніна була відмінницею, усі її хвалили. Самооцінка потрохи підвищувалася. Якось вона запитала маму, чому та її завжди ганьбить, на що мати відповіла, що Ніна красива, але не дуже, а її сестра мила та красива душею. Після цього Ніна увесь час прагнула доказати матері, що вона теж красива душею, однак мати цього не хотіла помічати. Отже, завдяки зовнішній та материнській оцінці у Ніни сформувалася циклотимічна самооцінка - при досягненнях вона підвищувалася (коли мати хвалила), при невдачах - знижувалася.

Таким чином, якщо ж з боку батьків дитина бачить тільки критику, відторгнення, зневажливе ставлення до себе, то це неодмінно впливає на її самосприйняття і самооцінку.

П'ятий рівень самооцінки – занижений. До цього рівня слід віднести компенсаторний та тривожний вид самооцінки. Занижена самооцінка може привести індивіда до драгівливості, помисливості, саркастичності, депресивності або навпаки запустити у хід компенсаторний механізм.

Особи з компенсаторним видом самооцінки живуть усе своє життя доказуючи іншим, що вони чогось варті («Я гірше інших людей, але я доведу іншим, що Я чогось вартий»). Дуже яскравим прикладом є заняття спортом астенічними підлітками (доказ своєї сили, через спорт) або досягнення інвалідів із фізичними вадами. Так, наприклад, українському атлету Антону Скачко (у нього ампутовані руки) належить світовий рекорд зі стрибків у довжину - 6,88 м. Особистісна воля допомагає таким особам долати всі перешкоди у боротьбі за самоствердження та самореалізацію, робоче місце й освіту. Компенсаторна самооцінка сприяє певним досягненням та особистісному зростанню. Однак, іноді вона може призвести до руйнівних дій та проявів насилля.

Занижена самооцінка часто виступає каталізатором виникнення тривожності. Особистість з тривожним видом самооцінки завжди турбується про майбутнє, поводить себе перебільшено обережно, відчуває себе слабкою, невпевненою. Вона звичайно висловлюється – «Я не впевнена, що можу оцінити себе», «Мене завжди турбує, як мене оцінюють інші», «Я завжди невпевнена у власних силах».

Шостий рівень самооцінки – низький. До цього рівня слід віднести депресивний вид самооцінки. Особи з даним видом самооцінки завжди невпевнені у собі та власних силах, вони не схильні приймати самостійні рішення, завжди підкріплюють свої висновки посиланнями на авторитети. Таким чином, головними рисами характеру такої особи є – тривожність, невпевненість, комформність, залежність від авторитету, чутливість та сенситивність.

Низька самооцінка тісно пов'язана вихованням. Вона формується у дитинстві під впливом батьків, які формують особистісні установки «Будь слухняним», «Будь охайним», «Не сперечайся», що спрямовані на розвиток здатності до акомодатції, тобто до прилаштування. Дитина в цій ситуації виявляється психологічно надламанною й не вистачає відчуття власної особистісної цінності. Прагнення батьків поставити дітей в підпорядковане, залежне становище веде до зниження самооцінки. Причинами низької самооцінки слугують також є суворі форми виховання, та особистісний дисонанс між «Я-реальним» та «Я-дзеркальним» (якщо дитину постійно критикують, муштрують, вказують на її ущербність).

Як результат, люди з низькою самооцінкою: більш схильні відносити невдачі в спілкуванні за рахунок внутрішніх, самозвинувачуючих факторів (Ickes & Layden, 1978); очікують, що інші вважають їх непотрібними (Jones, 1982); більш гостро реагують на заклик до спілкування і відмову в ньому (Berscheid & Walster, 1978); інтерпретують неоднозначний соціальний обмін в більшій мірі як негативний, ніж люди з високою самооцінкою (Jacobs, Berscheid & Walster, 1971); надзвичайно чутливі до критики, вважаючи її підтвердженням своєї неповноцінності, вони ніяк не сприймають і компліменти» (Zimbardo, 1977).

Сьомий рівень – дуже низький. До цього рівня слід віднести субдепресивний вид самооцінки. У осіб з'являються висловлювання: «Я нікчемна особистість», «Я - ніхто, мені не варто жити», «Краще б я не народжувався».

Прикладом дуже низької самооцінки може слугувати історія підлітка Григорія. У Григорія обличчя було покрито гнійними прищами. Дівчата ним нехтували, хлопці насміхалися. Він став соромитися відповідати у дошки. Успішність дуже знизилася. Батьки сварили його увесь час та називали, що він «моральний урод, який не цінить те, що вони для

нього роблять». До того ж Григорій закохався у однокласницю, яка його проігнорувала (на день «Святого Валентина» він їй зізнався у коханні, вона розсміялася та сказала: «Підрости ще»). Ці всі події вплинули на прийняття Григорієм рішення покінчити життя самогубством. Він написав передсмертну записку: «Жити не має більше сенсу. Нехай все закінчиться тепер й зараз.» та вистрибнув з 16 поверху.

Слід підкреслити, що основною умовою формування та подальшого підкріплення позитивної самооцінки у підлітків є тепле, уважне ставлення до них батьків. Отже, самооцінка індивіда формується під впливом установок батьків, особистісного статусу, ставлення та оцінки інших, умов виховання та навчання тощо.

Висновки. Таким чином, самооцінка є психологічним підґрунтям для виникнення різноманітних егоцентричних установок. Егоцентричні установки є центральними та провідними по відношенню до інших життєдіяльнісних установок. Вони впливають на життєвий шлях індивіда та визначають його індивідуальну картину світу.

Література

1. John Suler, Ph.D. The Two Paths of Virtual Reality. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : - <http://www.rider.edu/users/suler/psyber/vrpaths.html>
2. Цільмак О.М. Складові дефініції «установка». [Текст] / О. М. Цільмак // Соціальна психологія. – Київ, 2011. - № 3 (47). - С. 29-35